

Ірина Матушак

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ РЕЛІГІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ НІКЗ «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ»

Одним із пріоритетних завдань НІКЗ «Гетьманська столиця» є збереження пам'яток сакрального мистецтва. Велика увага приділяється реставраційній роботі. При відділі фондів працюють художники-реставратори III кваліфікаційної категорії творів з кераміки, скла та металу Н. Кривуля та В. Авула. Щороку вони беруть участь у семінарах-практикумах та конференціях, які проводять на базі Національного науково-дослідного реставраційного центру України (ННДРЦУ), в музеях і заповідниках України. 2014 р. реставратори заповідника на високому професійному рівні підготували музейні предмети для експозицій палацу К. Розумовського, Музею археології, Будинку Генерального судді В. Кочубея, численних виставок.

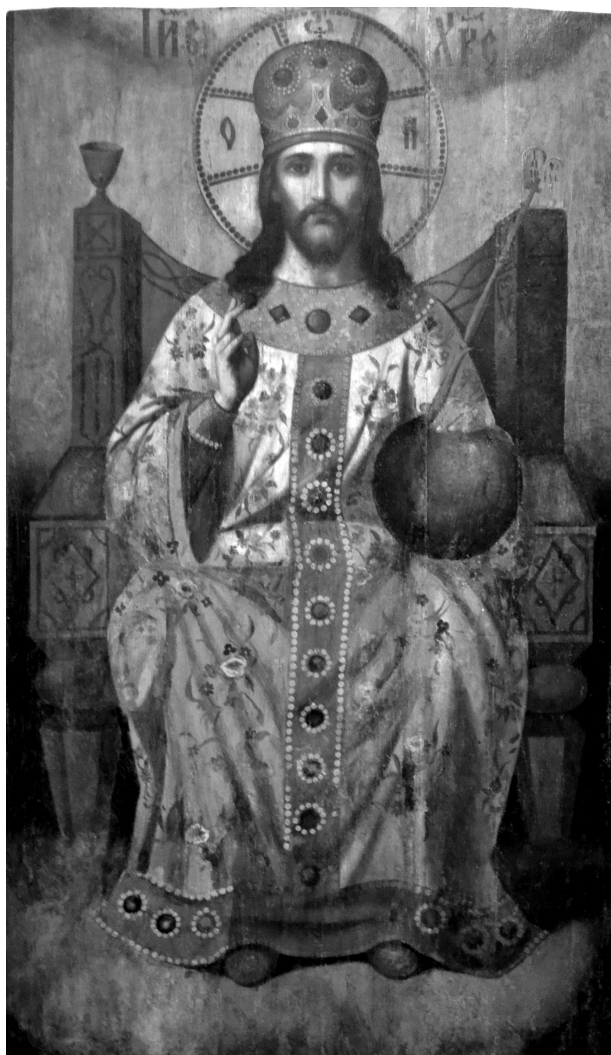

Рис. 1. Ікона «Господь Вседержитель», перша пол. XVIII ст. Дерево, фарба, лак.

З 2003 р. НІКЗ «Гетьманська столиця» співпрацює з ННДРЦУ і його філією в м. Харкові. Співпраця з провідними реставраційними центрами України є планомірною. Щоквартальні обстеження художниками-реставраторами музейних фондів заповідника дозволяють повертати до життя кращі зразки колекції, які руйнуються та втрачають свій експозиційний вигляд чи надійшли до фондів в поганому стані.

Рис. 2. Ікона «Стрітєння Господнє», XVII ст. Дерево, темпера.

Рис. 3. Ікона «Божа Матір з Немовлям», XVII ст. Мідь, позолота.

У заповіднику зібрана цікава колекція речей сакрального мистецтва. Іконопис представляють 69 українські професійні та народні ікони XVII – початку XX ст., 23 стародруковані книги та 4 предметів культового одягу та шитва.

У квітні 2004 р. наш заклад отримав дозвіл від Чернігівської обласної державної адміністрації на передачу до ННДРЦУ на безкоштовну реставрацію барокової ікони «Господь Вседержитель», що походить з Батурицького Микола-Крупницького монастиря¹ (рис. 1), в 1997 р. подарованої заповіднику жителями м. Конотоп Сумської обл. А. Нальгієвим та В. Голобурдою [1]. Ікона мала незадовільний стан збереження: її поверхню вкривали раковини, фарбовий шар обсипався, дерево було пошкоджене шашелем, а низ ікони був обрізаний та пофарбований у блакитний колір. Реставрацію ікони виконала художник-реставратор З. Холодова [14].

У жовтні 2004 р. дирекція НІКЗ «Гетьманська столиця» порушила питання безкоштовної реставрації ще двох ікон. Першу, «Стрітєння Господнє»² (рис. 2), заповіднику в 1997 р. передав житель с. Осіч Бахмацького р-ну Чернігівської обл. І. Бурдюг [2]. За легендою, ця ікона також походить з Батурицького Микола-Крупницького монастиря. Стан її збереження був жахливим: дерево пошкоджене шашелем та отворами (імовірно, від цвяхів), лак та фарба місцями потріскалися, багато фрагментів зображення були втрачені.

Рис. 4. Ікона «Варвара Великомучениця», кін. XVIII ст. Дерево, темпера.

Друга ікона роботи іконописців Києво-Печерської Лаври «Божа Матір з Немовлям» виконана на мідній прямокутній пластині³ (рис. 3). Зображення на цій іконі, у 1995 р. виявленій у похованні під час археологічних досліджень батурицького Литовського замку [3], було нечітким, оскільки його пошкодив вогонь. Реставраційно-консерваційні заходи завершилися в 2006 р.: ікони реставрували художники-реставратори ННДРЦУ Г. Білошицька («Стрітєння Господнє») [15], Г. Волощук та В. Голуб («Божа Матір з Немовлям») [16].

1 Інв. № КВ-4-2694/Д-2-1078. Перша пол. XVIII ст.; дерево, фарба, лак; 79 x 58 x 2,5 см

2 Інв. № КВ-4-2684/Д-2-1068. XVII ст.; дерево, темпера; 60,1 x 46,8 x 2,7 см

3 Інв. № КВ-4-2572/Д-2-983. XVII ст.; мідь, позолота; 10,1 x 7,8 x 0,1 см

Рис. 5. Ікона «Миколай Угодник», серед. ХІХ ст. Дерево, олійні фарби.

Рис. 6. Ікона «Хрещеніє Господнє», ХІХ ст. Дерево, олійні фарби.

11 вересня 2008 р. НІКЗ «Гетьманська столиця» передав до ННДРЦУ на реставрацію п'ять ікон. Дві з них – «Варвара Великомучениця»⁴ [4] (рис. 4) та «Миколай Угодник»⁵ [5] (рис. 5), які у 1998 р. надійшли від мешканки м. Конотоп Сумської обл. К. Камардіної, були пошкоджені шашелем та мали відшарування фарби. Дві інші ікони – «Хрещення Господнє»⁶ [6] (рис. 6) та «Георгій Змієборець»⁷ [7] (рис. 7), які передала мешканка м. Батурина Н. Яценко, також мали значні втрати фарби та пошкодження шашелем. Ікона «Святий Преподобний Устиніан»⁸ [8] (рис. 8) була придбана у мешканки м. Батурина Н. Чемен зі значними візуальними пошкодженнями. Реставраційно-консерваційні заходи проводили художники-реставратори О. Фролова («Варвара Великомучениця» [17] та «Миколай Угодник» [18]), О. Корнієнко («Святий Преподобний Устиніан» [19]), Л. Когут («Хрещення Господнє» [20]) та В. Миргородський («Георгій Змієборець» [21]). У 2009 р. ці пам'ятки повернулися до фондів заповідника.

Рис. 7. Ікона «Георгій Змієборець», XVII ст. Дерево, олійні фарби.

4 Інв. № КВ-4-2805/Д-2-1117. Кін. XVIII ст.; дерево, темпера; 29 x 22,3 см

5 Інв. № КВ-4-2808/Д-2-1120. Серед. XIX ст.; дерево, олійні фарби; 69,5 x 52,4 см

6 Інв. № КВ-4-3054/Д-2-1174. XIX ст.; дерево, олійні фарби; 49,5 x 38,5 x 1,5 см

7 Інв. № КВ-4-3055/Д-2-1175. XVII ст.; дерево, олійні фарби; 40 x 30 x 2 см

8 Інв. № КВ-4-3032/Д-2-1164. Кін. XIX ст.; дерево, олійні фарби; 39,5 x 29,5 x 2,5 см

Рис. 8. Ікона «Святий Преподобний Устиніан», кін. XIX ст. Дерево, олійні фарби.

Рис. 9. Ікона «Богородиця з Предстоячими та Святого в повний зріст», кін. XVII ст.
Мідь, олія.

Одним із джерел поповнення фондової колекції заповідника є археологічні розкопки, які проводяться в Батурині з 1995 р. У 2008 р на території Троїцького Собору знайдено написану на тоненькій мідній пластині двосторонню натільну іконку із зображенням Богородиці з предстоячими та святого⁹, [9] (рис. 9) зі втратами фарби та погнутим металом. Після проведення художником-реставратором ННДРЦУ В. Голубом необхідних реставраційних заходів [13] у липні 2010 р. ікона повернулася до заповідника і зайняла чільне місце в експозиції Музею археології.

У жовтні 2009 р. праправнук гетьмана К. Розумовського, граф О. Розумовський, під час одного зі своїх візитів до Батурина, подарував заповіднику ікону «Господь Вседержитель»¹⁰ [10] (рис. 10). Ікона надійшла до фондів у незадовільному стані: дошки щита були деформованими, шви між ними розсохлися, спостерігались численні дрібні втрати ґрунту і фарбового шару, частина зображення була переписана невмілим майстром без підведення ґрунту, лак пожовтів. У 2014 р. художники-реставратори Харківської філії ННДРЦУ О. Шутова та В. Проскураков очистили ікону від забруднень, склеїли тріщини, укріпили ґрунт та авторський живопис, тогнували його втрати та нанесли захисне лакове покриття [11].

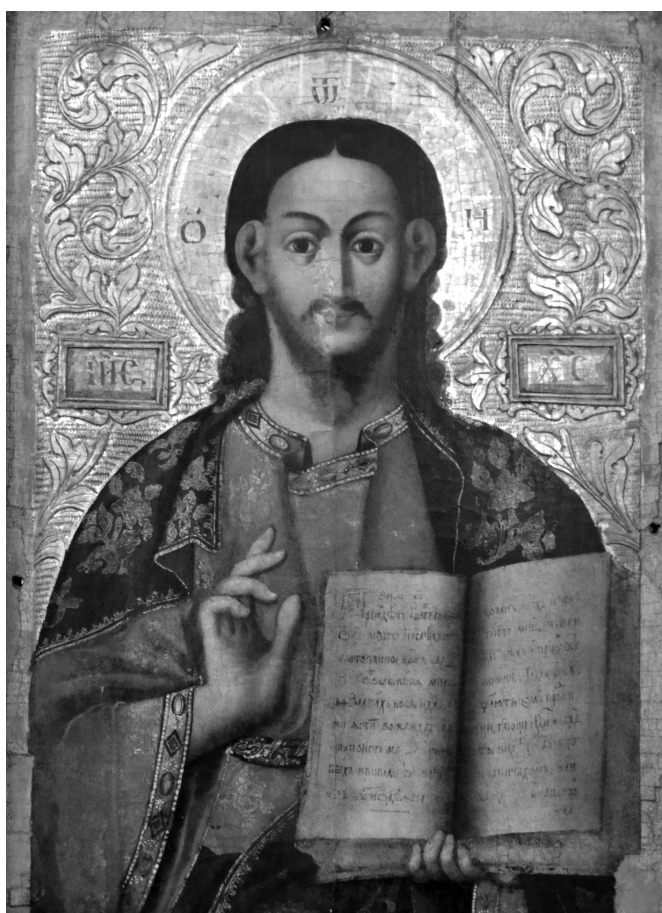

Рис. 10. Ікона «Господь Вседержитель». Дерево, олія.

Варто зауважити, що релігійні організації здебільшого безвідповідально ставляться до збереження творів сакрального мистецтва та належного утримання історико-культурних пам'яток. На початку 2015 р. дирекція НІКЗ «Гетьманська столиця» після чергової перевірки наявності та стану збереження творів мистецтва, що знаходяться на балансі Воскресенської церкви УПЦ (м. Батурин), вкотре сконцентрувала увагу її настоятеля на критичному стані ікони Повчанської Божої Матері (рис. 11), яка є однією із святинь Батурина. Ікона має велику

9 Інв. № КВ-11-7108/Д-3-1966. Кін. XVII ст.; мідь, олія; 12,9 x 9 см.

10 Інв. № КВ-11-7112/Д-3-1969. XIX ст.(?); дерево, олійні фарби; 78,5 x 131 см

історичну цінність, тому що пов'язана з родиною Розумовських: на початку ХІХ ст. цю ікону передав до церкви-усипальниці син гетьмана К. Розумовського. За візуальним спостереженням можна припустити, що означену ікону реставрували, про що свідчить нерівномірність фарбового покриття і залишки лаку. Робота невмілого маляра, який вимастив білою фарбою дерев'яну основу ікони, псує її зовнішній вигляд. Загрозу для ікони становить виявлені на звороті пошкодження шашелем [12]. На прохання НІКЗ «Гетьманська столиця» про проведення реставраційно-консерваційних заходів церковна громада відповіла відмовою, аргументуючи це тим, що ікону їм більше не повернуть.

Рис. 11. Ікона «Повчанської Божої Матері». Дерево, олія, скло.

Проблема збереження релігійних пам'яток в музейних закладах лишається актуальною і є одним із напрямків національної музейної політики. Музейники в міру своїх можливостей роблять все, щоб донести до майбутніх поколінь інформацію про минуле нашої країни.

Джерела

1. Акт № 11/606 від 09.04.1997 р. з додатками // Поточний архів НІКЗ «Гетьманська столиця». Відділ фондів
2. Акт № 5/600 від 28.01.1997 р. з додатками. // Там само
3. Акт № 8/589 від 16.04.1996 р. з додатками. // Там само
4. Акт № 12/631 від 10.11.1998 р. з додатками. // Там само
5. Акт № 12/631 від 10.11.1998 р. з додатками. // Там само
6. Акт № 32/696 від 26.11.2001 р. з додатками. // Там само
7. Акт № 32/696 від 26.11.2001 р. з додатками. // Там само
8. Акт № 27/691 від 15.11.2001 р. з додатками // Там само
9. Акт № 85/1622 від 17.11.2009 р. з додатками // Там само
10. Акт № 92/1629 від 02.12.2009 р. з додатками // Там само
11. Витяг з реставраційного паспорта № 2614 // Там само
12. Вих. лист № 01/1-11/15/133 від 20 квітня 2015 р. // Там само
13. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 2740 дм // Там само
14. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3702 ж // Поточний архів Національного науково-дослідного реставраційного центру України
15. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3724 ж // Там само
16. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3725 ж // Там само
17. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3829 ж // Там само
18. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3830 ж // Там само
19. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3831 ж // Там само
20. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3832 ж // Там само
21. Паспорт реставрації пам'ятки історії та культури (рухомої) № 3833 ж // Там само